

SZEMLE

TALIS, AVAGY A HATÉKONY TANÍTÁSI ÉS TANULÁSI KÖRNYEZET MEGTEREMTÉSE AZ ISKOLÁBAN

A modern tudás alapú gazdaságokban az oktatási rendszerekkel és a tanárokkal szembeni kihívások egyre erőteljesebben jelentkeznek. A tradicionális iskolamodelleket olyan tanulási rendszereké kell átalakítani, amelyek minden tanuló számára biztosítják tehetségének kibontakozását és fejlesztését. Az iskolavezetőknek és tanároknak megfelelő hatáskörrel rendelkező szakmai közösségként kell tevékenykedniük, rendelkezniük kell a jó döntésekhez szükséges információkkal, és hatékony támogató rendszereknek kell segíteniük őket a változások végrehajtásában. Ezekkel a bevezető gondolatokkal indul a TALIS (Teaching and Learning International Survey) első összefoglaló jelentése.

2007–2008-ban az OECD, a fejlett országok gazdasági és társadalmi fejlődést támogató kormányközi együttműködési szervezete, a Nemzetközi Indikátor Munkacsoport (INES) kezdeményezésére nemzetközi összehasonlító vizsgálatot végzett (*Creating Effective Teaching and Learning Environments*), a tanítás és tanulás körülményeinek feltárása céljából a felmérésben részt vevő 23 országban. Számunkra különösen jelentős, hogy a több földrész országaira kiterjedő felmérésnek Magyarország is résztvevője volt, így nemcsak a tanulók PISA-jelentésekből ismert teljesítményei vonatkozásában, de az iskolarendszer működésének számos más relációjában is rendelkezésünkre állnak az összehasonlító tanulmányozást biztosító adatok.

A mutatók a pedagógiai munka értékelésének és a tanárok továbbképzésének, szakmai fejlődésének jellemzőire, a tanároknak a munkahelyükkel, illetve a tanítással kapcsolatos attitűdjeire, nézeteire és az iskolavezetés jellemző sajátosságaira vonatkoznak. A vizsgálat középpontba állítja továbbá a pedagógiai munka értékelésének formáit, az ezekről szóló visszajelzéseket, az értékelésnek a tanári munkára gyakorolt hatását, a pedagógusok szakmai továbbfejlesztésének lehe-

tőségeit, az iskolavezetés sajátosságait, valamint a pedagógusok tanítással kapcsolatos attitűdjeit és tanítási gyakorlatait.

A kutatás az alsó középfokon tanító pedagógusokra, iskolákra – Magyarországon az általános iskola felső tagozatára, illetve a szerkezetváltó középiskolák 5–8. évfolyamára – és az iskolavezetésre fókuszált. A TALIS-vizsgálat rétegzett véletlen mintavételen alapuló kérdőíves iskolai adatgyűjtés volt – országonként 200 iskolát választottak ki. A vizsgálatban a válaszadók az iskolák igazgatói, illetve a kiválasztott korosztályt tanító tanárok voltak. A mintába került iskolákban véletlenszerűen kiválasztott 20 pedagógust kértek fel egy 45 perces kérdőív megválaszolására, illetve az iskolaigazgatók egy számukra szerkesztett 40 perces kérdőívet töltöttek ki. A kérdőívek validitását és megbízhatóságát nemzetközi szintű standardizálás biztosította, kb. 90 000 főt kérdeztek meg, akik a részt vevő országok mintegy kétmillió pedagógusát reprezentálják.

A kutatási eredményeket taglaló összefoglaló hét fejezetbe rendezve tárja az olvasó elé az egyes vizsgálati szempontok alapján készített elemzést, amely tudományos igényességgel, tekintélyes mennyiségű szakirodalmi hivatkozásra építve mutatja be az összefüggéseket, úgy, hogy a megállapítások alátámasztását szolgáló adatokat tartalmazó táblázatok és grafikonok a szöveg olvasása során jól nyomon követhetők. Mindazonáltal a vizsgálat jellemzőit bemutató első fejezet kitér az értelmezési keret definiálására, és figyelmezteti az olvasót, hogy a megkérdezettek személyes véleményét, meggyőződéseit, önértékelését tartalmazó válaszok számos szubjektív elemet is tartalmaznak, és az országok közötti kulturális különbségek is befolyásolhatták a kérdésekre adott válaszokat. Az ezt követő fejezetekben kibontakozó tartalmi szempontok az iskola világának sokdimenziós képét adják.

Az alsó középfokú oktatásban tanító tanárok és iskolák jellemzőinek a bemutatása szolgáltatja azt az összefüggésrendszert, amelybe a további analitikus elemző fejezetek beágyazódnak. Véletlenszerűen kiragadva egy-egy szempontot,

például a demográfiai jellemzőket, elgondolkothatunk a pedagógus társadalomban a nemek közötti esélyegyenlőségről, vagy éppen annak hiányáról, hiszen pedagógus pálya elnőiesedése minden vizsgált országban ténykérdés. Míg azonban a tanárok körében a nők aránya átlagosan 70 százalék, az iskolavezetők körében már csupán 45 százalék, ami a férfi tanárok potenciális előnyét jelzi a karrierpálya lehetőségek alakulásában. Az igazgatóknak 50 százalékos arányával mi a középmezőnyben vagyunk.

Fontos tényező a korösszetétel kérdése is, az adatok kevés kivétellel a pedagógus társadalom előregedéséről tanúskodnak, ami egyben az iskolák költségvetése szempontjából is figyelemre méltó körülmény, hiszen a tapasztalt, idősebb tanárok magasabb fizetése okán annak jelentős hányadát kell személyi kiadásokra fordítani. Az iskolafenntartótól függően vannak eltérések a fizetésekből, az iskola működésében, a vezetési stílusban és a tanítási gyakorlatban is. Az állami és magániskolákra vonatkozó, esetenként különböző jogi szabályozás miatt ugyancsak eltérhet a tanárok értékelésének, illetve a tanári munkával kapcsolatos visszajelzéseknek a rendszere.

A további fejezetekben tallózva egyre több érdekes összefüggés tárul az olvasó elé, kibontakoznak a szakmai munka minőségét, az iskola légkörét, sok esetben a szülők orientációját is meghatározó részletek. Mennyire képzettek a tanárok, milyen gyakorisággal vesznek részt szakmai továbbképzéseken, ha elmennek, mennyire elégedettek, ki finanszírozza ezeket? Továbbá kérdés, hogy milyen tanítási módszereket preferálnak, milyen miliót, atmoszférát, tanulási környezetet teremtenek az iskolák a tanulóhoz és a tanításhoz? Hogy érzik magukat ebben a tanárok, hogyan ítélik meg saját erősségeiket és gyengeségeiket? Milyen értékelési rendszer működik az iskolákban, ezeknek milyen hatása van a tanári teljesítményekre?

Érdekes eredményt hozott a felmérés a tekintetben, hogy a tanárok mely területeket jelölték meg fejlesztendőnek maguk számára. Első helyre került a speciális tanulási igényű tanulók tanítása, ezt követi az IKT-kompetencia, a fegyelmi, viselkedési problémák kezelésére való felkészülés. A tanítási módszerek fejlesztése a tantárgyi felkészültséggel és a tanulóknak tanácsadással való segítségével azonos fontossági szinten került a lista második harmadába. Ezt követik a tartalomra és a teljesítményre vonatkozó előírások, a tanulói munka értékelési gyakorlata és a multikulturális

környezetben való tanítás problematikája, majd az osztály irányításával és az iskola vezetésével kapcsolatos ismeretek zárják a sort.

A tanítási gyakorlattal kapcsolatos beállítódások szerint minden részt vevő országban dominál a tanulás konstruktivista értelmezésének gyakorlati alkalmazása, érdekes módon nincs lényeges eltérés az angolszász, valamint a porosz hagyományokat követő oktatási rendszerek között, az eltérés inkább az egyéni tanárok attitűdjeiben jelentkezik. A magyar adatok szerint a tudásátadásra épülő tanárközpontú és a konstruktivista felfogás nagyjából fele-fele arányban jellemző. Összefüggés mutatható ki az elemzés szerint a tanárok tanítási gyakorlattal kapcsolatos felfogása és az osztálytermi fegyelem értelmezése, valamint a tanítási módszerek között. A tanulás konstruktivista felfogását követő gyakorlatban a tanár nagyobb szabadságot biztosít a tanulóknak önálló kezdeményezéseinek, bevonja őket a tanulás folyamatába, az órai aktivitás különböző formáit a tanulás lényeges elemeinek tekinti, sokkal toleránsabb az órai magatartás tekintetében, tágabb határok között szabja meg a kívánatos tanulói viselkedést, és saját magát is jobban érzi ebben a környezetben.

A hazai gyakorlat szempontjából is figyelemfelkeltő eredményeket hozott a tanár kollégák közötti együttműködési szokások vizsgálata. Az együttműködés két típusát különbözteti meg a vizsgálat: a cserét és a koordinációt. Kiderül, hogy bár a tapasztalatok cseréjének, megosztásának gyakorlata, ami főként a segédanyagok, tapasztalatok átadása révén valósul meg, sok országban jól működik, a tényleges szakmai kooperáció, a teamekben végzett munka, a közös tanulási-tanítási célok eléréséért folytatott összehangolt tanári munka általában kevésbé jellemző. Magyarországon a pedagógusok – hasonlóan például Koreához, Litvániához, Lengyelországhoz, Törökországhoz – az együttműködés mindkét formáját ritkán használják. Olyan mélyen gyökerező gondolkodásbeli beállítódásról, szakmai kultúráról van itt szó, amelyen való túllépés nálunk lényeges szemléletváltást igényel, nemcsak a tanári munkában, de az élet sok más területén is. A kooperáció, a partnerség gyakorlati megvalósítása a hatékonyabb, sikeresebb munka, a jobb közérzet kulcsa lehet.

A TALIS-kutatás arról tanúskodik, hogy egy ország oktatási gyakorlatának fejlődésében nagyon fontos szerepe van a nemzetközi összehasonlítás során levonható tapasztalatoknak,

amihez ez a dokumentum igen jelentős segítséget nyújthat. Az összehasonlító elemzés segíthet megérteni, hogy a különböző oktatáspolitikai irányzatok és oktatási gyakorlatok mögött milyen filozófiák, elvek és motivációs hátterek vannak, mitől lesz sikeres a tanári munka, mi a hatékony működés kulcsa, hogyan értelmezhető és adaptálható a jó gyakorlat a hazai oktatási rendszer keretei között.

(OECD: *Creating Effective Teaching and Learning Environments: First Results from TALIS*. OECD, 2009. 305 p. [Elérhető innen: www.oecd.org/publishing/corrigenda])

Dobos Ágota

AZ OKTATÁS ÉS A TANÁRKÉPZÉS

21. SZÁZADI KIHÍVÁSAI

A Brian Hudson és Peter Zgaga szerkesztette *Tanárképzési politika Európában (Teacher Education Policy in Europe)* című tanulmánykötet az azonos nevű nemzetközi együttműködési fórum 2008-as konferenciáján elhangzott előadások anyagaiból közül válogatást. A konferencia a helyzetfelmérés és tapasztalatsere mellett célul tűzte ki azt is, hogy a helyi, nemzeti, valamint európai szintű tanárképzést érintő oktatáspolitikákra is hatást gyakoroljon, így a közölt írások többnyire túllépnek az egyszerű elemzésen, és javaslatokat fogalmaznak meg fejlesztésre, oktatáspolitikákra, a tanárképzés átalakítására vonatkozóan. A kötetben szereplő 18 tanulmány több aktuális problémát is felvet, az oktatás/nevelés célját, tanári szakma presztízsét is érintve.

A tanulmányok közös vonása, hogy európai uniós nézőpontból közelítenek a tanárképzés és tágabban az oktatás kérdéséhez, és bár többféle aspektusból, de a szerzők azt vizsgálják, hogy az egységesülő európai oktatási térség hogyan befolyásolja az egyes tagállamok nemzeti oktatási rendszereit, és ezen belül a tanárképzést, valamint, hogy milyen változások szükségesek az európai uniós dokumentumokban megfogalmazott célok eléréséhez, és mely tényezők hatnak ezek ellenében.

A nemzetköziesedési folyamatokban rejlő nehézségekre és ellentmondásokra a kötet több szerzője is felhívja a figyelmet. Marco Snoek, Ursula

Uzerli és Michael Schratz tanulmánya (*Developing Teacher Education Policies through Peer Learning*) az európaizálódás jelenlegi vizsgálatában kulcskérdésnek számító problémát vet fel, és azt feszegeti, hogy nemzetközi szintű közpolitikák, javaslatok hogyan hatnak a tagállami szintre. Ebből a szempontból az oktatás kérdése azért is különösen érdekes, mivel tagállami hatáskörbe tartozik, az Európai Unió csupán általános célokat és ajánlásokat fogalmaz meg, végrehajtásuk azonban nem kötelező. Támogatási programok révén ugyanakkor közvetetten ezen a területen is történnek próbálkozások a tagállami szabályozások befolyásolására, az egységesülés elősegítésére az ún. nyitott koordinációs módszer (*Open Method of Coordination*) segítségével, mely lehetőséget biztosít az államok között a tapasztalatok megosztására, az egymástól való tanulásra.

Snoek, Uzerli és Schratz a társaktól való tanulás lehetőségeit öt tematikus konferencia tanulságainak öt tematikus konferencia tanulságainak összegzése révén méri fel, melyek során a résztvevők (1) a folyamatok tanulása, (2) az iskola mint tanulási közeg, (3) a szakképző intézmények és a vállalatok közötti kapcsolatok, (4) a kulturálisan sokszínű közegben való oktatásra való felkészítés, valamint (5) a tanárképző intézetek és az iskolák közötti kapcsolatok kérdéseit vitatták meg. A találkozó tanulsága, hogy annak ellenére, hogy a résztvevők konszenzusra juthattak egymás tapasztalatait hallgatva, az eredmények tagállami közpolitikákba való beépítését más tényezők is befolyásolják: például a konkrét politikai kontextus, a változásra való igény az egyes tagállamokban, valamint az, hogy mekkora befolyással rendelkezik az a személy, aki a nemzetközi találkozóon részt vett.

Emellett, az egyes tagállamok eltérő érdekekkel rendelkezhetnek az oktatáspolitikai irányokat illetően is, melyek ugyancsak az oktatási térség egységesülésének ellenében hatnak. Pavel Zgaga (*Mobility and the European Dimension in Teacher Education*) szerint ennek egyik elsődleges oka az oktatási rendszerek erős nemzeti jellege, ezen belül pedig az oktatásnak – a pedagógusoknak – a nemzeti identitás újratermelésében játszott szerepe. A tanárképzési programok lehetőségeit legfőképp e nemzeti–nemzetközi/európai érdekkellentétben elfoglalt pozíció, valamint a terület adott tagállamban elért presztízse határozza meg. Az érdekkellentétek, illetve a különböző helyi feltételek és tapasztalatok következményeképp elkerülhetetlen, hogy ugyanazon ajánlá-